

Asymetrická aliance - Vojensko-politické spojení Československa s Francií z let 1918–1939

5.5.2025 - Karel Straka | Vojenský historický ústav Praha

V tomto období si připomínáme 80. výročí konce 2. světové války a počáteční období míru. Československou zahraniční politiku tehdy charakterizovalo úsilí, které si kladlo za cíl vybudovat zcela novou bezpečnostní architekturu. Edvard Beneš, prezident republiky a tvůrce tohoto pojetí, chtěl vyloučit opakování Mnichova a jeho následků. Po zkušenostech z 30. let a z 2. světové války postavil příští záštitu republiky na mimořádně úzkém spojení se Sovětským svazem. Současně se však snažil vznikající koncepci uvést v soulad se vztahy Československa se západními demokraciemi. V těchto souvislostech hodlal obnovit též poměr k Francii, kdysi hlavnímu spojenci. Vztahy s touto mocností měly být obzvláště srdečné, jak znělo jedno z dobových vyjádření či spíše přání. Byl v něm citelný odkaz na československo-francouzskou alianci z doby před Mnichovem. O tom, co bylo obsahem a podstatou československo-francouzského spojení z meziválečného období, pojednává tato stať.

Aliance Československa a Francie z období mezi dvěma světovými válkami byla příkladem asymetrického svazku mezi tradiční velmocí s globálními zájmy, vlivem i dosahem a státem střední velikosti, který vznikl s koncem 1. světové války. Pro téma československo-francouzské meziválečné aliance je více než příznačné, jak jej dodnes téměř zcela pokrývá a tím skoro zatemňuje rozsáhlý zpětný stín Mnichova, a tedy i francouzského podílu na něm, dosahující téměř až k samotným počátkům aliance. Pokusme se přistoupit k danému tématu bez zmíněné předpojatosti a se snahou očistit jej od nánosů zkreslujících domněnek a předsudků. Je to totiž jediná cesta, po níž lze dospět k objektivnímu poznání spojení, do něhož byly z obou stran vkládány velké naděje.

Státy navazují spojení za účelem naplňování určitých strategií. A právě z této skutečnosti vychází základní cíl tohoto příspěvku. Jde o vystižení místa a významu Československa pro Francii a Francie pro Československo primárně ve vojenských strategiích obou zemí. Takto postulovaný cíl a zájem skýtá možnost zodpovědět alespoň dvě podstatné otázky. Zaprvé, jaké základní mocenské prostředky a metody byly určeny pro realizaci strategické spolupráce vojenského charakteru. Druhá otázka se více týká československé dimenze zkoumaného spojení. Před jejím vyjádřením je třeba zmínit, že dodnes přežívá hluboce zakořeněné a tím i stereotypní přesvědčení, že Francie měla neblahý vliv na československou brannou moc v tom smyslu, že jí již od počátku vtiskla jednostrannou orientaci na prostou defenzívu. Otázka tedy zní, zda francouzská vojenská strategie měla od počátku opravdu tak trvalý, neměnný a dominantní vliv na československou strategii, anebo zda lze vysledovat i určité československé emancipační tendence.

Počátky spojení

Základ francouzsko-československého spojení vznikl již v průběhu velké války. V krátkém mezidobí od vzniku československého státu do uzavření příměří na západní frontě, tedy mezi 28. říjnem a 11. listopadem 1918, si francouzští vojenští stratégové definitivně uvědomili důležitost československého teritoria pro zájmy Francie. Předpokládali totiž, že nové střeoevropské státy budou moci pod francouzským vedením alespoň do jisté míry nahradit Rusko, někdejšího francouzského východního spojence, nyní rozvráceného bolševickou revolucí a občanskou válkou.

Velká francouzská strategie, která se počala intenzivně utvářet v době příměří, si kladla za cíl sevřít Německo nejen na západě, ale nově též bezprostředně na jeho východních a jihovýchodních hranicích. Cíl spočíval ve snaze pojistit se pro případ obnovy nepřátelství a perspektivně mít po ruce koaliční mocenské nástroje na vymáhání podmínek mírové smlouvy s Německem. V prvním sledu východní komponenty nastíněné strategie stanuly dvě země, Československo a Polsko. V Paříži přirozeně brali v úvahu zprvu nepřátelský, a posléze trvale napjatý poměr mezi oběma zmíněnými zeměmi. Pro francouzské strategy bylo nicméně rozhodující, že z teritorií obou nových států bylo možné zasáhnout v případě nového konfliktu vitální centra Německa, která byla jinak nedosažitelná z vlastního francouzského území. Doufali, že Československo a Polsko v budoucnu dokážou uspokojivě vyřešit své vztahy. Urovnání vzájemného poměru mezi nimi náleželo k trvalým prioritám francouzské politiky ve střední Evropě prakticky po celé meziválečné období.

Ve francouzském pojetí se totiž na východních hranicích Německa rýsovala potenciálně silná fronta. Již na počátku 20. let se předpokládalo, že Československo by perspektivně postavilo válečnou polní armádu o síle dvanácti divizí s půl milionem mužů ve zbraní. Polská armáda disponovala v míru třiceti divizemi a mobilizací mohl její početní stav vzrůst až na milión mužů. Polsko bylo objektivně větším a vojensky silnějším státem. Vůči Německu zaujímal lepší strategickou polohu. Francouzi si přesto více cenili Československa. Dobře znali jeho vnitřní obtíže, nicméně rozhodující význam pro ně měla skutečnost, že většinu svých sil mohlo po ustavení Malé dohody nasadit proti Německu, a že bylo čím dál tím víc materiálně soběstačné díky vlastnímu zbrojnímu průmyslu. O Polsku předpokládali, že kvůli válce se Sovětským Ruskem a následnému trvalému napětí na východních hranicích nebude moci vyvinout vůči Německu žádoucí strategickou iniciativu.

Edvard Beneš, ministr zhraněných věcí a architekt československé zahraniční politiky, neomylně postřehl již na počátku příměří francouzský zájem o československé teritorium. Dodnes je málo známým faktem, že to byl on a nikoli Francouzi sami, kdo přišel s myšlenkou vyslat do Československa zvláštní francouzskou vojenskou misi. Byla to právě ona, která měla významně usnadnit začlenění Československa do francouzské velké strategie. Beneš hodlal touto vstřícností zvýhodnit československou pozici u francouzské vlády a tím upevnit francouzskou podporu ve prospěch československých nároků na pařížské mírové konferenci. Francouzská vláda se s Benešovým podnětem plně ztotožnila. Vyhověla mu i v tom, že vznikající československá armáda byla od ledna 1919 přímo podřízena nejvyššímu spojeneckému velení v Paříži, což mělo naprosto výjimečný mezinárodněpolitický význam.

Francie vyslala v meziválečném období vojenské mise do sedmi evropských států, konkrétně do Československa, Estonska, Finska, Litvy, Lotyšska, Polska a Řecka. Pouze ale v Československu a Řecku vykonávali náčelníci francouzských vojenských misí současně též funkce náčelníků generálních štábů armád těchto zemí. Nastíněný soulad zájmů Francie a Československa by bylo možné definovat jako reciprocitu výhod.

Byl francouzský vliv trvalý, výhradní a neměnný?

Francie sehrála naprosto zásadní roli při tvorbě československé vojenské strategie. Československá vláda postrádala v prvních měsících existence samostatného státu jasnou představu o budoucí strategii. Veškeré své úsilí vynakládala na vnitřní konsolidaci republiky, úplné obsazení nárokových území a na vojenské zajištění hranic. Jestliže scházel domácí koncept, o to snadněji a rychleji se prosadila Francouzská vojenská mise, která působila v Praze od února 1919. Po slynutí s příslušnými složkami Ministerstva národní obrany se stala velitelským orgánem a rozhodujícím základním článkem Generálního, od září 1920 Hlavního štábu. Díky tomu československé strategii hluboce vtiskla jednoznačnou protiněmeckou orientaci, a tak ji bezprostředně navázala na obkličovací velkou francouzskou strategii vůči recidivě válečného ohrožení Německem. Nic na tom

neměnila ani skutečnost, že se mise musela vyrovnat s řadou turbulentní událostí let 1919–1921, tedy hlavně s válkou s Maďarskou republikou rad a s pokusy o restauraci habsburské dynastie na uherském trůně.

Doktrína, tedy zásady vlastního vedení bojové činnosti, vycházející z uvedené strategie, se vyznačovala pružností a důrazem na manévr. Šlo o metody boje, jež byly aplikovány do plánování velkoryse pojatých protiofenzív, jež by vedly buď vstříc francouzské armádě do údolí řeky Mohanu, anebo podél Labe na Berlín. Zmíněná strategie vůbec nepracovala s faktorem stálého opevňování Československa a defenzivní boj byl pojímán jako součást aktivní strategické obrany, předpokládající přechod k protiúderu. Nastíněná protiněmecká koncepce československé vojenské strategie zůstala zachována až do roku 1929. Jak patrně, její doslova desetiletou trvalost nepozměnila ani transformace Francouzské vojenské mise z velitelského orgánu na poradní orgán a jmenování prvního, ryze československého generála do funkce náčelníka Hlavního štábu, který vystřídal v pořadí druhého francouzského generála v čele Hlavního štábu. K obojímu došlo koncem roku 1925.

V roce 1930 nastalo čtyřleté období zřetelné tendence československé strategie emancipovat se od původního, ostrého vyhranění proti Německu. Její těžiště bylo přeneseno na frontu proti Maďarsku. Tato zásadní změna byla příčinně ovlivněna tehdejší zájem československé zahraniční politiky o podstatné zlepšení vztahů s Německem a také Rakouskem, s nimiž Praha hodlala uzavřít smlouvy o neútočení. Šlo o jeden ze sekundárních důsledků oteplení v mezinárodních vztazích v západní Evropě, které nastalo po smluvním zakotvení garancí státních hranic v této části kontinentu z roku 1925 a po vstupu Německa do Společnosti národů. Dosavadní francouzská, ostře protiněmecká strategie pozbyla za těchto okolností opodstatnění. V oněch letech se soustředila na defenzívu národního teritoria, což byl důsledek tlaku veřejného mínění ve Francii, které bylo ve svém celku ochotno akceptovat pouze takové vojenské výdaje, jež byly primárně předurčeny na defenzívu, nikoliv pro útok.

Renesance spojenectví

V částečném souběhu s uvedenými událostmi uzrál čas na renesanci francouzsko-československé obranné spolupráce. Stalo tak na podzim roku 1932 v reakci na hlubokou krizi Konference o redukci a omezení zbrojení v Ženevě. V letech 1933–1934 se uskutečnily vysoce významné konference francouzského a československého generálního štábu. V roce 1934 se Francouzům podařilo definitivně přesvědčit nejvyšší československé velení, aby navrátilo těžiště československé vojenské strategie zpět na frontu proti Německu. Šlo o součást nově pojaté francouzské strategie vůči Německu, nyní již pod vládou nacistů. Útočný akcent, příznačný pro 20. léta, vystřídala komplexní francouzská snaha vytvořit fakticky souvislý spojenecký defenzivní prstenec kolem Třetí říše. Principiální důvod důrazu na strategickou obranu spočíval v rychlém sílení nejprve Reichswehru a od roku 1935 Wehrmachtu. Útočný prvek zůstal ovšem zachován v podobě francouzské koncepce podpůrných odlehčovacích ofenziv operačního rozsahu ve prospěch spojenců ve střední Evropě a v ofenzivní součinnosti francouzského a československého bombardovacího letectva proti klíčovým infrastrukturním cílům na území Německa.

Nejvyšší francouzské velení zdůrazňovalo svému československému partnerovi, že Československo obdrží v uvedené spojenecké soustavě roli pevného bastionu, tedy zásadní opory spojenecké fronty ve středu Evropy. Československé velení zvolilo za těchto podmínek koncepci takzvané aktivní strategické obrany. Francie tedy nijak nepřiměla československé strategů k výhradně defenzivnímu, strnulému způsobu boje. Československé válčiště je nutno v popsanych souvislostech chápat jako jeden z úseků široce konstruované kontinentální obranné fronty proti Německu.

Podle francouzských představ z let 1933–1936 ji mělo tvořit na západě Holandsko s Belgií a Francií.

Na jihu šlo o Itálii, přes niž by francouzský kontingent v součinnosti s Itálií postoupil až do Rakouska, pokud by Německo narušilo jeho svrchovanost. Středoevropskou frontu by tvořilo Československo a Polsko. V jakémsi druhém sledu byla k dispozici Jugoslávie s Rumunskem, tedy státy Malé dohody. Francouzské koaliční pojetí obrany proti Německu s nimi počítalo jako s důležitými tranzitními zeměmi pro dopravu materiální podpory ve prospěch Československa a Polska jednak přes Egejské moře a jednak přes Černé moře. Francouzští stratégové uvažovali též s nasazením armád Malé dohody přímo na československém válčišti proti Německu. Ke spojencům Francie a Československa náležel též Sovětský svaz. Jeho možnosti ovlivnit válečnou situaci ve střední Evropě byly ovšem z objektivního hlediska značně omezené.

Nenaplněné naděje

Francouzská civilní a zvláště vysoká vojenská diplomacie vyvinuly v uvedených letech objektivně značné úsilí, aby získaly pro obranné zájmy nastíněné koalice Belgii a Itálii, a aby přesvědčily Polsko o doslova životně důležitém významu obranné spolupráce s Československem. Francouzi ve svých snahách, bohužel, neuspěli. Nepřekonali snahu zaujmout neutralitní postoj, což byl případ Belgie. Nepřesvědčili Polsko, které sledovalo specifickou zahraniční politiku, nerespektující, ke své objektivní škodě, výhodnost širší koaliční obrany. Itálie se stále více přikláněla k mocenskému porozumění s Německem. Z bilance šancí na ustavení široké koalice zbylo Francii v letech 1937–1938 fakticky jen Československo jakožto doposud nejvěrnější spojenec, který v letech 1933–1938 vyvinul mimořádné obranné úsilí.

A byl zde ještě jeden zásadní faktor. Eventuální aktivní francouzská vojenská pomoc Československu, ať již v podobě velké spojenecké souhry či samostatné francouzské akce, závisela na postoji Velké Británie. Rozhodující zásada francouzské strategie pro válku s Německem vždy napevno počítala s britskou podporou. V roce 1938 Londýn ovšem dal Paříži najevo, že ji nepodpoří, pokud Francie dodrží svůj spojenecký závazek a poskytne vojenskou pomoc Československu, které by bylo napadeno nacistickým Německem. Tento tristní fakt v symbióze s dalšími podstatnými faktory a okolnostmi přivedl nakonec francouzskou vládu k odepření spojenecké pomoci ohroženému spojenci v nejkritičtějším období podzimní krize roku 1938 a jejího předsedu mezi signatáře mnichovské dohody. Tento fatální závěr by neměl bránit objektivnímu pohledu a hodnocení francouzsko-československého spojení z období mezi dvěma světovými válkami.

<https://www.vhu.cz/asymetricka-aliance-vojensko-politicke-spojenectvi-ceskoslovenska-s-francii-z-let-1918%E2%80%921939>